

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ
НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Монографія

Одеса • 2024 • Олді+

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 12 від 25 квітня 2024 року)*

Рецензенти:

Дегтяр А. О., професор кафедри публічного управління та адміністрування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор наук з державного управління, професор;

Жовнірчик Я. Ф., в. о. завідувача відділу проблем державного управління та адміністративного права Інституту держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України, доктор наук з державного управління, професор

Трансформація механізмів належного урядування в умовах глобалізації : монографія / Т. В. Бельська, В. Г. Горник, О. Л. Євмешкіна та ін. ; Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. – Одеса : Олді+, 2024. – 290 с.

ISBN 978-966-289-889-7

У монографії розкрито особливості трансформації механізмів належного урядування в умовах глобалізації. Висвітлено модернізаційні зміни публічного управління в умовах глобальних викликів із метою розбудови інститутів демократії. Досліджено розвиток механізму державної підтримки територіальних інноваційних екосистем. Розглянуто природно-господарський аспект реконструктивного просторового розвитку України на основі принципів належного урядування, розвиток державної політики енергоефективності. Запропоновано напрями удосконалення механізмів запобігання корупції в Україні, державної економічної політики та цивілізованого лобізму в Україні.

Монографія розрахована на студентів, аспірантів спеціальностей 051 «Економіка», 281 «Публічне управління та адміністрування» та всіх, хто зацікавлений дослідженням проблем трансформації механізмів належного урядування.

УДК 35.07

ISBN 978-966-289-889-7

© Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2024

ЗМІСТ

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ІЗ МЕТОЮ РОЗБУДОВИ ІНСТИТУТІВ ДЕМОКРАТІЇ Бельська Т. В.	4
РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ Дацій Н. В.	43
КОНЦЕПТ РЕКОНСТРУКТИВНОГО ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ НАЛЕЖНОГО ВРЯДУВАННЯ: ПРИРОДНО-ГОСПОДАРСЬКИЙ АСПЕКТ Клиновий Д. В., Петровська І. О., Жук В. П.	88
РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ Горник В. Г., Євмешкіна О. Л., Сімак С. В.	122
УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ Кравченко С. О., Комашко В. В.	153
ФОРМУВАННЯ ЦИВІЛІЗОВАНОГО ЛОБІЗМУ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ ЯК ДІЄВИЙ МЕХАНІЗМ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ Кучерявий В. М.	196
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ Асоян Е. Ш.	248

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ЗМІНИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ІЗ МЕТОЮ РОЗБУДОВИ ІНСТИТУТІВ ДЕМОКРАТІЇ

Бельська Т. В.

Публічне управління змінами як потреба та виклик сучасного суспільства

Глобалізація призводить до змін у міжнародній політиці, підсилює міжнародну співпрацю та сприяє розвитку економічного та науково-технічного співробітництва. Вона також впливає на ринок праці та сприяє створенню системи спільної безпеки. Україна, зазнаючи російської агресії, стикається з рядом нагальних проблем, серед яких забезпечення безпеки громадян та територіальної цілісності, погіршення економічного та екологічного стану, боротьба з безробіттям та корупцією, а також демографічні проблеми. Ці завдання вимагають модернізації системи управління та міжнародної підтримки для забезпечення стабільного майбутнього країни.

На сучасному етапі можемо спостерігати несподівані результати досліджень і аномальні прийняття рішень, а також у дії, для здійснення модернізації економічних систем. Для вирішення ключових проблем і формування стійкого соціально-економічного розвитку на довгострокову перспективу необхідна модернізація системи публічного управління як основний шлях суспільного оновлення.

Модернізація системи публічного управління є ключовим аспектом суспільного оновлення та розвитку демократії. Цей процес включає в себе впровадження нових методів, підходів та технологій у діяльність державних установ з метою

поліпшення їхньої ефективності, прозорості та відкритості перед громадськістю. Одним із основних принципів модернізації системи публічного управління є забезпечення активної участі громадян у прийнятті рішень та контролі за діяльністю владних структур. Це може включати в себе створення механізмів громадського обговорення законопроектів, розробку інструментів для звітності перед громадськістю та залучення громадських експертів у розробку політик.

До інших важливих аспектів модернізації системи публічного управління відноситься вдосконалення адміністративних процедур, впровадження інформаційних технологій у діяльність урядових органів, а також підвищення кваліфікації державних службовців. Модернізація системи публічного управління сприяє покращенню якості послуг, наданих державними установами, зменшенню корупції та підвищенню довіри громадян до владних структур. Крім того, вона сприяє зростанню економічного потенціалу країни та створенню сприятливих умов для приваблення інвестицій. Отже, модернізація системи публічного управління є необхідною умовою для побудови сучасного, прогресивного суспільства, яке ґрунтується на принципах демократії, прозорості та відкритості.

М. Лахижа близькими за змістом словами вважає «зміна», «реформування», «модернізація», «оптимізація», «децентралізація» «реструктуризація», «перезавантаження», які означають зміни стану в процесі становлення та розвитку публічного управління¹. Так, зміна – це емпірично спостережувана відмінність у формі або стані якогось організаційного компонента. Зміни – це різні типи нововведень, які можуть вміло поєднуватись у різних напрямках, а саме: зміна цілей, структури, техніки, технологічних процесів, конструкцій виробів тощо. Модернізаційні зміни – це процес впровадження нових технологій, методів та підходів з покращення і оновлення як системи,

¹ Лахижа М. І. Актуальні проблеми удосконалення публічного управління в Україні: зміни, реформування, модернізація, оптимізація, децентралізація, реструктуризація, перезавантаження. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 1. С. 18–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2020_1_4

так і суспільства в цілому². На думку Ю. Савельєва «модернізація є процесом, коли суспільство відповідає актуальним викликам і оновлюється, досягаючи сьогочасного становища і порівняно високої конкурентоспроможності, при цьому має задовольнятися критерій оптимізації спроможності вибору людини»³. Він за характером і спрямованістю змін в соціумі виділяє шість вимірів суспільного розвитку, які включають: 1) економічне зростання; 2) науково-технічний розвиток; 3) соціальні зміни; 4) еволюційний розвиток («соціальна еволюція»); 5) розвиток суспільних відносин; 6) модернізацію⁴.

Виділяють основні рівні змін: 1) зміна в знаннях; 2) зміна в індивідуальних установках, яка вимагає більш тривалого часу й більших витрат, тому необхідно створити умови для того, щоб людина прийняла необхідність змін; 3) зміни в індивідуальній поведінці повинні бути забезпечені ще більшим часом і ресурсами; 4) зміна в груповій поведінці – найбільш складне організаційне явище, що вимагає максимального часу й істотних ресурсів. Група завжди жадає від свого учасника, близької до середньої поведінки, тому найбільша проблема – це створення колективної поведінки.

Модернізація в органах публічної влади означає перетворення та удосконалення діяльності для досягнення більшої ефективності, прозорості і відповідності потребам громадян і викликам сучасного суспільства. Модернізовані владні структури стають більш гнучкими та адаптивними до змін у суспільстві і світі, підвищують рівень кваліфікації персоналу для більш ефективного обслуговування громадян. Це дозволяє їм ефективніше реагувати на екстрені ситуації та виклики. Таким чином, модернізаційні зміни в органах публічної влади сприяють підвищенню якості

² Бельська Т. В. Модернізаційні зміни в системі публічного управління в умовах глобалізації. *Наукові перспективи*. 2023. № 10 (40). С. 45–53. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7042/7082>

³ Савельєв Ю. Суперечності сучасних теоретичних інтерпретацій суспільного розвитку, соціальної еволюції, модернізації та соціальних змін. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 3. С. 59–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmm_2015_3_6

⁴ Там само.

громадських послуг, збільшенню довіри громадян до влади та підвищенню загального рівня розвитку суспільства.

Світовий банк встановив критерії якісного управління, за якими можна оцінити модернізаційні зміни в системі публічного управління: активна участь громадян у процесі ухвалення рішень, як безпосередньо, так і опосередковано; врахування громадської думки при розбудові громадських інституцій, вираження свободи волевиявлення; забезпечення політичної стабільності і відсутності політичних переслідувань, захист прав людини; прийняття рішень відповідно до законних процедур і правил. Рішення приймаються колегіально, доступ до необхідної інформації мають всі зацікавлені члени суспільства; враховуються інтереси всіх сторін; якість роботи уряду, його незалежність від політичних змін, якість розробки та впровадження політичних рішень, якість законодавчих ініціатив і робота суддів; боротьба з корупцією; ефективність прийнятих рішень має відповідати суспільним очікуванням і визначеним цілям; влада повинна бути відповідальною перед суспільством; має чітко функціонувати механізм зворотного зв'язку між органами влади та громадськістю⁵. Рушійною силою проведення модернізаційних перетворень є політичні лідери та активна підтримка громадянського суспільства.

Модернізаційні зміни в органах публічної влади відбуваються під впливом національних особливостей, що включають традиції, менталітет, стан суспільства, держави, економіки та інше. Напрями цих змін важливо розглядати як частину цілісного процесу в системі, яка, змінюючись, відображає всі позитивні та негативні аспекти суспільства, впливаючи, в свою чергу, на нього. Результати цих змін у країнах Центральної і Східної Європи різні. Більшість дослідників вважає Угорщину, Польщу, Чехію і Словенію авангардом демократизації, оскільки саме там виникли стійкі демократичні режими. Однак, узгодження

⁵ Дунаєв І. В. Методологічні засади сучасних теорій регіональної модернізації та подолання відсталості регіонів. *Державне будівництво*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_16

суспільних інтересів у цих країнах ускладнюється через слабкість громадянського суспільства.

У зв'язку із відсутністю чітко сформованих соціальних норм, відбувається порушення єдності культури, тобто ціннісний хаос та ціннісний перелом⁶. Зміна та побудова нових інститутів демократії та громадянського суспільства й еволюція форми правління в країнах Центральної і Східної Європи супроводжуються процесом децентралізації влади, розширенням основних політичних прав і свобод громадян цих держав. Р. Інглгарт і К. Вельцель в книзі «Модернізація, культурні зміни і демократія: послідовність людського розвитку» представляють результати свого дослідження та констатують, що «нові моделі поведінки бере на озброєння в першу чергу молоде покоління: людям старшого віку важче відмовитися від глибоко засвоєних звичок і світогляду»⁷.

Отже, процес модернізації органів публічної влади є результатом впливу національних особливостей, які включають в себе традиції, культурні відмінності та менталітет кожної країни. Ці унікальні особливості можуть визначати шляхи, темпи та результати модернізації. Деякі країни можуть бути більш відкритими до нововведень, тоді як інші можуть ставитися до них з певними застереженнями. Власні традиції та закони країн можуть бути як обмеженням, так і можливістю для модернізації, зокрема, адміністративні процедури можуть потребувати часу для змін. Громадська думка та підтримка громадян відіграють ключову роль у модернізаційних процесах. Іншими словами, модернізація органів публічної влади у кожній країні повинна бути адаптована до конкретних національних умов та особливостей. Врахування цих

⁶ Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1. С. 44–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2018_1_9

⁷ Novachenko T. V., Bielska T. V., Afonin E. A., Lashkina M. H., Kozhemiakina O. M., Diachenko N. P. Use of Information Technology to Increase Economic Efficiency and Credibility in Public Administration in the Context of Digitization. *International Journal of Economics and Business Administration*. 2020. Vol. VIII. Issue 1. P. 374–382. EOI: 10.11220/ijeba.08.01.028 DOI: 10.35808/ijeba/431

факторів важливе для розробки та впровадження модернізаційних стратегій з метою досягнення успіху та отримання підтримки громадян.

Для визначення стратегічних напрямів політики модернізації країни корисно здійснити аналіз багатогранного європейського досвіду. Наприклад, Лісабонська стратегія може служити прикладом успішного забезпечення подальшого збалансованого, екологічного та розумного зростання, яка була опублікована під заголовком «Європа 2020. Стратегія розумного, стійкого і всеосяжного росту» (Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth)⁸. Одним з ключових методологічних підходів до інституційного розвитку економіки країн Європейського Союзу є розрізнення між поняттями «розумне зростання» та «стійке зростання». Ця концепція визначає основу важливих стратегічних документів з соціально-економічного розвитку країн ЄС, таких як Лісабонська стратегія та «Європа-2020». «Розумне зростання» передбачає пріоритетний розвиток сфери знань та інновацій, таких як збільшення інвестицій у наукові дослідження та підвищення рівня освіченості молоді. «Стойке зростання» включає в себе такі аспекти, як збільшення зайнятості, зменшення парникових газів, підвищення енергоефективності та розширене використання альтернативних джерел енергії. Термін «розумне зростання» відноситься до розвитку економіки, що базується на знаннях та інноваціях, у той час як «стійке зростання» визначається як «конкурентоспроможна» економіка, що ґрунтується на більш ефективному використанні ресурсів. Концепція «інклюзивного зростання» включає сприяння високому рівню зайнятості.

Стратегічні напрями політики модернізації країни здійснюються на основі комплексного аналізу сильних та слабких сторін, можливостей та загроз, а також потреб та пріоритетів

⁸ Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. *Site Food and Agriculture Organization of the United Nations*. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC202078/>

суспільства. На основі вищевикладеного та джерел^{9, 10, 11, 12}, можемо спрогнозувати кілька загальних стратегічних напрямів політики модернізації:

– інфраструктурна модернізація: покращення транспортної, комунікаційної та енергетичної інфраструктури, що є ключовим для забезпечення сталого розвитку та доступності країни для інвесторів;

– цифрова трансформація: впровадження сучасних технологій, включаючи штучний інтелект, біг-дата, покращення якості надання послуг та розвиток цифрової економіки. Впровадження сучасних інформаційних технологій та електронного урядування є одним з ключових напрямів модернізації, це спростить та покращить доступ до адміністративних послуг й підвищить прозорість влади. економічна модернізація: розвиток інноваційних галузей, покращення бізнес-клімату та реформи в галузі оподаткування;

– освіта та наука: інвестиції в освіту та наукові дослідження, які сприяють підготовці висококваліфікованої робочої сили та створенню інновацій;

– соціальна модернізація: забезпечення доступу до якісних медичних послуг, соціальних програм та соціального захисту

⁹ Bielska T., Lashkina M., Maliukhov O., Maliukhova Y., Lazarev H. Evaluation of the activities of public authorities in the sphere of infrastructure development and smart technologies. *Journal of Management Information and Decision Science*. 2021. 24 (1). P. 1–14. URL: <https://www.abacademies.org/articles/evaluation-of-the-activities-of-public-authorities-in-the-sphere-of-infrastructure-development-and-smart-technologies-10011.html>

¹⁰ Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. *Site Food and Agriculture Organization of the United Nations*. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC202078/>

¹¹ Inglehart Ronald & Christian Welzel. Modernization, Cultural Change, and Democracy The Human Development Sequence. URL: https://www.researchgate.net/publication/230557603_Modernization_Cultural_Change_and_Democracy_The_Human_Development_Sequence#fullTextFileContent

¹² Novachenko T. V., Bielska T. V., Afonin E. A., Lashkina M. H., Kozhemiakina O. M., Diachenko N. P. Use of Information Technology to Increase Economic Efficiency and Credibility in Public Administration in the Context of Digitization. *International Journal of Economics and Business Administration*. 2020. Vol. VIII. Issue 1. P. 374–382. EOI: 10.11220/ijeba.08.01.028 DOI: 10.35808/ijeba/431

громадян. Модернізація органів влади передбачає спрощення та оптимізацію процесів надання послуг;

– зміна клімату та екологія: розв'язання проблем зміни клімату та покращення стану навколишнього середовища, які є важливими завданнями для модернізації;

– боротьба з корупцією: реформи в галузі правопорядку, антикорупційні заходи та підвищення прозорості допомагають створити чесне та прозоре суспільство;

– залучення громадян до прийняття рішень та моніторингу діяльності органів публічної влади через публічні консультації, громадські обговорення та інші механізми. Сучасні органи влади активно працюють над забезпеченням прозорості та відкритості у своїй діяльності, що включає публікацію інформації про рішення, бюджети та звіти;

– міжнародна співпраця: співпраця з міжнародними організаціями надасть можливість реалізації модернізаційних стратегій та залучених інвестицій¹³.

Отже, реалізація цих стратегічних напрямів сприятиме стабільному та сталому розвитку країни, покращить якість життя громадян і зміцнить її позиції на світовій арені.

З огляду на вищевикладене, модернізаційні зміни в органах публічної влади спрямовані на оновлення та вдосконалення діяльності державних і муніципальних органів, що сприятиме покращенню якості громадських послуг, збільшенню довіри громадян до влади та підвищенню загального рівня розвитку суспільства. Світовий банк визначив параметри якісного управління, за якими можна проаналізувати модернізаційні зміни. Відповідно до цих параметрів, інституційний розвиток держави зумовлений демократизацією політичних інститутів, що включає вплив громадян на прийняття рішень, врахування думки населення при інституційному будівництві, політичну стабільність, відсутність політичних переслідувань, захист прав людини, доступ до інформації, якість роботи уряду незалежно

¹³ Бельська Т. В. Модернізаційні зміни в системі публічного управління в умовах глобалізації. *Наукові перспективи*. 2023. № 10 (40). С. 45–53. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7042/7082>

від політичних коливань, боротьбу з корупцією, ефективність прийнятих рішень та політику зайнятості.

Для забезпечення інституційного розвитку держави необхідно впроваджувати проекти інституційних змін. Ці зміни потрібно сприймати та адаптуватися до них, щоб бути конкурентоспроможними. Проведення модернізаційних змін підтримують політична еліта та громадянське суспільство. Стратегічні напрямки політики модернізації включають інфраструктурну модернізацію, цифрову трансформацію, економічну модернізацію, розвиток освіти та науки, соціальну модернізацію, боротьбу з кліматичними змінами та екологічними проблемами, боротьбу з корупцією, залучення громадян до прийняття рішень та моніторингу діяльності органів публічної влади, а також міжнародну співпрацю.

Використання різноманітних форм взаємодії органів влади та громадянського суспільства в умовах надзвичайних ситуацій

Ефективне управління та подолання надзвичайних ситуацій вимагають використання різноманітних форм взаємодії між державою та суспільством. До надзвичайних ситуацій відносимо: природні катастрофи, епідемії, терористичні атаки або інші надзвичайні обставини. В таких ситуаціях необхідно використовувати нетрадиційні методи у прийнятті рішень та підготовку активних громадян до участі в діяльності органів влади, оскільки швидкість реакції та спільна дія є ключовими для подолання криз. Важливою частиною цього є забезпечення прозорості та відкритості у роботі державних органів під час кризи. Правильна комунікація та пояснення прийнятих рішень допомагають зменшити паніку та збільшити довіру громадян до владних структур. Використання різноманітних форм взаємодії органів влади та громадянського суспільства у надзвичайних ситуаціях є ключовим аспектом ефективного управління кризовими ситуаціями. Це дозволяє швидко знаходити адаптивні рішення, сприяти координації зусиль та збільшувати стійкість суспільства до негативних наслідків надзвичайних подій.

Серед форм взаємодії органів влади та громадянського суспільства, що виявилися найбільш ефективними, можна відзначити наступні: організація зустрічей з керівниками громадських організацій; проведення тематичних круглих столів; формування клубів лідерів громадських організацій; організація виставок для представлення досягнень громадських організацій; створення територіальних та фахових громадських рад (включаючи ради студентів та дітей); використання соціальних замовлень, муніципальних грантів та укладання суспільних угод про співпрацю між владою та громадськими організаціями. У ситуаціях надзвичайних обставин, таких як війни, терористичні акти, конфлікти, природні катастрофи або епідемії, взаємодія між державою та суспільством стає надзвичайно важливою для ефективного керування кризовою ситуацією.

Розглянемо деякі з форм взаємодії органів влади та громадянського суспільства.

Громадські ради, студентські ради та дитячі дорадчі ради є консультативними та дорадчими органами, які функціонують при публічних установах. Вони складаються з представників неурядових організацій та громадськості, які мають інтереси у відповідному секторі державної політики. Основними завданнями цих рад є обговорення важливих суспільних проблем та соціально-економічних питань, участь у розробці проектів рішень органів влади, надання експертно-аналітичної підтримки діяльності публічних установ та виконання проектів за їх замовленням.

В період воєнного стану в Україні виникли Ради внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які стали ключовими установами, спрямованими на захист та підтримку прав та потреб людей, які були змушені залишити свої домівки через війну та природні катастрофи. Основні завдання Рад ВПО включають представництво інтересів внутрішньо переміщених осіб перед владою, міжнародними організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Це може включати боротьбу за права на житло, працю, освіту та медичне обслуговування. Ради надають підтримку внутрішньо переміщеним особам у доступі до основних життєвих

потреб, таких як харчування, притулок та медична допомога, а також можуть консультувати щодо отримання правової допомоги та інших видів підтримки. Крім того, Ради можуть брати участь у розробці та впровадженні програм та політик, спрямованих на покращення умов життя внутрішньо переміщених осіб, і консультуватися з урядом та іншими зацікавленими сторонами для розробки ефективних стратегій. Ради забезпечують внутрішньо переміщеним особам доступ до інформації про їхні права та можливості отримання допомоги. Таким чином, Ради ВПО можуть відігравати ключову роль у співпраці з урядом, міжнародними організаціями та громадськістю з метою забезпечення ефективної підтримки внутрішньо переміщеним особам та вирішення проблем, пов'язаних з їхнім становищем.

Ще одна форма – формування громадських робочих груп та комітетів. Для розробки конкретних політичних та програмних напрямів держава може створювати такі групи, в яких залучені представники різних соціальних груп. Це дає можливість залучати експертів та отримувати підтримку громадськості у процесі ухвалення рішень. Такі групи можуть надавати допомогу постраждалим, забезпечувати необхідні ресурси та координувати волонтерські зусилля.

Також існує можливість організації громадських обговорень та консультацій. Держава може проводити публічні обговорення, консультації та прослуховування громадських думок з певних питань законодавчої та політичної ініціативи. Це сприяє залученню громадськості до процесу ухвалення рішень та дозволяє враховувати інтереси громадян. Громадські консультації, обговорення та залучення представників громад можуть допомогти виявити потреби та пріоритети, які важливо враховувати при ухваленні рішень у кризових ситуаціях.

Громадська експертна рада є консультативним органом, участь у якому беруть інституції громадянського суспільства з метою проведення експертизи та розробки різних рівнів державних документів. Вона також бере участь у публічних заходах, які можуть бути організовані або за ініціативою урядових структур, або за участю інститутів громадянського суспільства.

Ці заходи включають наради, конференції, громадські слухання, наукові дослідження та публікації в друкованих виданнях.

Соціальне замовлення представляє собою складну форму залучення громадських і благодійних організацій до розв'язання соціальних проблем суспільства через укладення контрактів на виконання соціальних програм або проектів. Це включає в себе встановлення принципів, правил і умов для розробки та виконання таких замовлень, незалежно від форми власності, шляхом конкурсного відбору організацій. Державні та громадські структури визначають соціальні потреби або проблеми, які потребують уваги, такі як охорона здоров'я, освіта, соціальна допомога тощо. Після цього замовник знаходить організації чи підприємства, які мають відповідні ресурси та кваліфікацію для реалізації програми чи проекту. Замовник встановлює умови та вимоги до послуги чи проекту, включаючи обсяг робіт, строк виконання, бюджет та критерії оцінки результатів. Постачальник здійснює виконання замовлення, реалізуючи програму чи проект з урахуванням встановлених умов та вимог. Після завершення проекту чи програми проводиться оцінка результатів для визначення досягнень та ідентифікації можливих проблем. Соціальне замовлення сприяє покращенню якості та ефективності надання соціальних послуг, залучаючи різноманітні ресурси та експертизу для розв'язання соціальних проблем. Крім того, воно сприяє партнерству між державними, громадськими та комерційними секторами для спільного вирішення соціальних викликів.

Муніципальний грант є однією з форм взаємодії між державою та суспільством. Це вид цільової безповоротної фінансової допомоги, яку надає орган місцевого самоврядування організації громадянського суспільства на підставі укладеного договору. Цей договір дозволяє організації громадянського суспільства проводити різноманітні заходи, виконувати роботи або надавати послуги на користь третіх осіб відповідно до завдань та цілей організації, в обсягах, визначених угодою.

Як муніципальні гранти, так і соціальні замовлення розподіляються шляхом проведення конкурсу. Конкурс соціальних

проектів та програм є механізмом вибору виконавця для реалізації соціального замовлення або для отримання муніципального гранту.

Ще одна форма – суспільний договір, який є письмовою угодою, способом закріплення належної практики та формалізації взаємин між органами влади і громадськими організаціями з метою забезпечення рівноправності співпраці сторін на шляху до розв'язання наявних проблем та сприяння розвитку громад¹⁴.

Соціальний договір – це засіб закріплення адекватної практики та формалізації взаємин між урядом та громадськістю. Цей договір встановлює права та обов'язки як органів влади, так і громадських організацій. Сюди входить розподіл владних повноважень, зобов'язання забезпечення певних соціальних послуг, фінансові зобов'язання й інше. Крім того, він визначає механізми взаємодії між органами влади та громадськими організаціями, що можуть включати регулярні зустрічі, консультації, робочі групи й інші форми співпраці. Угода може передбачати також механізми контролю й оцінки виконання угоди для перевірки виконання умов та досягнення цілей. Соціальний договір також може містити заходи для захисту громадянських прав та гарантування їхньої участі у процесі прийняття рішень, особливо щодо питань, що безпосередньо стосуються їхніх інтересів. Він може включати механізми вирішення конфліктів та суперечок для забезпечення гармонійних відносин та досягнення загальних цілей. Отже, соціальний договір є важливим інструментом для забезпечення прозорості, відповідальності та ефективної співпраці між урядом та громадськими організаціями, що може сприяти поліпшенню управління, зміцненню демократії та забезпеченню соціальної справедливості.

Петиція є формою письмового звернення громадян до влади, у якій висувається конкретна проблема, запитання або вимога. Це один зі способів взаємодії між владою та суспільством, що дозволяє громадянам висловлювати свої погляди, виражати обурення або вимагати змін у роботі державних органів

¹⁴ Посібник з розвитку громад : практичний poradnik для небаждужих / кол. авт. : Л. О. Єльчев, І. М. Ібрагімова та ін. Київ : [б.и.], 2007. 460 с.

або ухвалення певних рішень. Петиції можуть надихати владні структури на конкретні заходи або зміну політики. Навіть, якщо петиції не мають прямого законодавчого впливу, вони можуть створювати тиск на владні органи та спонукати їх до прийняття певних рішень. Зазвичай влада бере до уваги громадську думку, висловлену через петиції, особливо якщо вони мають значну підтримку громадян. Петиції можуть викликати широкий громадський інтерес до певного питання або проблеми, що допомагає підвищити усвідомленість суспільства про них та сприяє активнішій участі в їх вирішенні. Петиція є одним із інструментів демократії, який дає громадянам можливість впливати на процес прийняття рішень та контролювати дії влади. Це сприяє підвищенню рівня демократії та відкритості для суспільстві. У загальному, петиції відображають важливий аспект демократичного суспільства, де громадяни мають можливість висловлювати свої погляди та впливати на процеси управління.

Ще однією актуальною формою взаємодії між органами влади та громадянським суспільством є використання електронного управління та спілкування через інформаційні мережі. Використання органами публічної влади Інтернету у своїй роботі дозволяє не лише поширювати інформацію про свою діяльність, але й отримувати зворотній зв'язок щодо якості своєї роботи та приймати пропозиції щодо її вдосконалення. Нові технології сприяють збільшенню участі громадян у прийнятті рішень та контролю за діяльністю органів публічної влади¹⁵.

Інформаційні мережі виконують важливу роль у взаємодії між владою та суспільством, сприяючи обміну інформацією, врахуванню громадської думки та формуванню спільних стратегій. Вони надають платформу для взаємодії, сприяючи підвищенню прозорості, ефективності та відповідальності управління. Інформаційні мережі забезпечують можливість залучення громадськості до процесів управління, консультацій та ухвалення

¹⁵ Бельська Т. В. Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2010. 239 с.

рішень. Це включає публікацію проектів законів, проведення громадських обговорень, анкетування або звернення через електронні платформи. Інформаційні мережі дозволяють громадськості моніторити дії влади, виявляти корупційні схеми, порушення прав людини та інші проблеми, що сприяє відкритості та відповідальності уряду перед громадськістю. Вони впливають на формування громадської думки, допомагаючи громадянам отримувати різнобічну інформацію, аналізувати події та висловлювати свої погляди. Широке використання соціальних мереж, мобільних додатків, веб-сайтів та інших інформаційних платформ дозволяє оперативно поширювати важливі повідомлення, інструкції та рекомендації щодо дій в умовах кризи. У підсумку, інформаційні мережі відіграють ключову роль у забезпеченні відкритості, прозорості та ефективності управління, сприяючи активній участі громадян у прийнятті рішень та зміцненню демократичних цінностей.

Збільшення участі громадськості може призвести до швидкого росту та виникнення нових інтересів серед населення, що може викликати «гіперплюралізм» – ситуацію, коли інтереси конкретних груп переважають над загальними інтересами суспільства. Це свідчить про необхідність встановлення меж участі громадськості. Створення структур для захисту громадських інтересів є важливим для демократичних країн, оскільки ці структури допомагають відстежувати потреби громадян та контролювати дії влади у задоволенні цих потреб. Україні також необхідні центри захисту громадських інтересів для підвищення ефективності роботи органів влади та збільшення довіри громадськості до владних структур¹⁶.

У випадках надзвичайних ситуацій формуються спеціальні оперативні штаби, комітети та координаційні центри, де представники різних сфер влади та громадськості спільно приймають рішення та розробляють стратегії для вирішення

¹⁶ Бельська Т. В. Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2010. 239 с. С. 167–169.

проблем. Держава виступає в ролі координатора та організатора дій, спрямованих на ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації, забезпечує швидкий та достовірний обмін інформацією про поточну ситуацію та небезпеки, а суспільство активно бере участь у цьому процесі. Громадські організації та волонтерські групи допомагають у евакуації, розподілі гуманітарної допомоги, наданні медичної допомоги та психологічній підтримці постраждалим. Співпраця між державою та суспільством у надзвичайних ситуаціях є важливим аспектом резильєнтності суспільства перед викликами, які ставлять перед ним такі події.

Надзвичайні ситуації потребують ефективної співпраці між державою та суспільством для забезпечення безпеки, порятунку людей та відновлення нормального функціонування суспільства. Ця співпраця може включати координацію дій, мобілізацію ресурсів, обмін інформацією, надання психологічної підтримки та підготовку персоналу.

Для надання допомоги постраждалим важливо, щоб держава активізувала свої ресурси, такі як правоохоронні органи, медичні служби та армія, а також координувала зусилля волонтерів та громадських організацій. Співробітництво та обмін інформацією між державними органами, громадськими організаціями та населенням стосовно поточної ситуації, безпечних дій та заходів у надзвичайних обставинах є важливим елементом. Органи влади та громадські інституції можуть спільно забезпечувати психологічну підтримку для постраждалих осіб та їх родин, а також для населення, яке постраждало від надзвичайної ситуації.

Організація тренінгів та навчання персоналу, а також впровадження систем попередження та реагування на надзвичайні ситуації є критично важливими для забезпечення безпеки, ефективності та готовності урядових та неприбуткових організацій у різних сферах діяльності. Тренінги можуть охоплювати різні аспекти, такі як технічні вміння, професійна етика, навички комунікації, кризове управління тощо. Навчання персоналу з попередження та реагування на надзвичайні ситуації може включати симуляції, пожежні тренування, ознайомлення

з планами евакуації та інше. Важливою складовою є співпраця з органами влади, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами для координації дій у разі надзвичайних ситуацій. Проведення тренінгів, навчання персоналу та впровадження систем попередження та реагування на надзвичайні ситуації є важливими для підвищення готовності та ефективності дій урядових та неприбуткових організацій у реагуванні на загрози та кризові ситуації. Ці заходи сприяють забезпеченню безпеки громадян та зменшенню ризиків для суспільства.

Усі зазначені форми взаємодії між державою та суспільством є важливими для ефективного управління надзвичайними ситуаціями та забезпечення безпеки та захисту населення. Вони спрямовані на максимальну відповідь на виклики та зменшення можливих наслідків для людей та інфраструктури. Ці форми взаємодії дають змогу розширити участь громадян у процесі прийняття рішень, підвищити відповідальність владних структур перед суспільством та сприяти ефективному вирішенню соціальних проблем.

Використання різноманітних форм взаємодії між державою та суспільством під час надзвичайних ситуацій є ключовим елементом успішного керування та подолання кризових викликів. До найбільш ефективних форм цієї взаємодії відносяться: проведення зустрічей з лідерами громадських організацій, організація тематичних круглих столів, створення клубу лідерів громадських організацій, організація виставок «досягнень» громадських організацій, створення консультативних та дорадчих органів при органах публічної влади, соціальне замовлення, муніципальні гранти та укладення суспільних договорів.

Створення спеціальних оперативних штабів, комітетів та координаційних центрів є важливим кроком для ефективного управління надзвичайними ситуаціями. Учасники цих структур збираються з метою спільного прийняття рішень та розробки стратегій вирішення проблем. Держава виступає як організатор та провідник дій, спрямованих на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, забезпечуючи швидкий та достовірний обмін інформацією та координацію дій для

максимальної ефективності. Активна участь громадських організацій та волонтерських груп у наданні допомоги постраждалим є важливою складовою цього процесу.

Отже, взаємодія між державою та суспільством у надзвичайних ситуаціях є ключовим елементом резильєнтності суспільства перед викликами. За допомогою спільних зусиль та координації можливо успішно подолати кризові ситуації та забезпечити безпеку громадян.

Партисипаторне бюджетування як результативний інструмент впровадження «належного урядування»

Однією з важливих форм взаємодії між громадянським суспільством та владою, що з'явилася наприкінці ХХ століття, є партисипаторне бюджетування (participatory budgeting), що має спільне значення з термінами «громадський бюджет» та «бюджет участі». Вони всі спрямовані на застосування інструментів прямої демократії, що передбачає активну участь громадян у прийнятті рішень з приводу розподілу бюджетних коштів. Це відповідає принципам належного управління (“good governance”), які набувають значущості та поширення в Україні.

Згідно з аналізом принципів належного управління, в Європейському Союзі вони успішно втілюються не лише на рівні місцевого самоврядування, але й на інших рівнях. Цю ефективність забезпечує якісний контроль з боку громадськості, а також контроль з боку органів судової та законодавчої влади.

У 1997 році Програмою розвитку ООН «Управління та Сталий розвиток людини» було встановлено п'ять принципів урядування, які отримали широке визнання. У 2008 році ці принципи були розширені та трохи змінені. Наприклад, Стратегією щодо інновацій та належного урядування на місцевому рівні (Strategy on Innovation and Good Governance at local level), яка була схвалена рішенням Комітету міністрів Ради Європи, було визначено дванадцять принципів належного урядування. Ці принципи охоплювали проведення чесних виборів, представництво та участь громадян; чутливість; ефективність та результативність; відкритість та прозорість; верховенство права; етичну поведінку; компетентність та здатність; інновації та готовність до змін;

стійкість та довгострокову орієнтацію; правильний фінансовий менеджмент; права людини, культурну різноманітність та соціальну згуртованість; відповідальність перед громадянами¹⁷.

Згідно з принципом ефективності та результативності, що ставить за мету відповідність кінцевих результатів поставленим цілям та максимальне використання ресурсів для задоволення потреб громадян, і відповідно до принципу відкритості публічної адміністрації для зовнішніх перевірок та прозорості, тобто доступності інформації про внутрішню діяльність органів влади, впроваджено партисипаторне бюджетування. Партисипаторний бюджет (відомий також як бюджет участі, громадський бюджет тощо) представляє собою демократичний процес обговорення та прийняття рішень, один зі засобів залучення громадськості до бюджетного процесу, що дає громадянам право розподілу частини коштів місцевого бюджету. Ця модель дозволяє мешканцям самостійно вирішувати, на які потреби спрямувати відповідні кошти. За світовою практикою на бюджети участі виділяється певний відсоток від зведеного бюджету громади, в залежності від її можливостей, це може бути як 1 %, так і 30 %^{18, 19}.

Вперше практика партисипаторного бюджету була запроваджена у місті Порто-Алегро, Бразилія, у 1989 році. Це місто є десятим за розміром у Бразилії та налічує близько 1,5 мільйона мешканців. Порто-Алегро є річним портом, освітнім та промисловим центром. Перші демократичні вибори в Бразилії відбулися у 1974 році, попередньо до цього часу країна перебувала під владою військової диктатури до середини 1980-х років.

¹⁷ Дніпров Олексій. Принципи належного урядування в сучасній системі адміністративного права України. *Адміністративне право і процес*. 2021. № 1. С. 117–118. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.19>

¹⁸ Андрієвський Т. Всеукраїнський громадський бюджет: нові можливості для громад. *Місцеве самоврядування*. 2019. № 10. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2019/october/issue-10/article-104950.html>

¹⁹ Юрій Е. О., Карвацький М. В. Механізм залучення громадськості до розподілу та використання коштів місцевого бюджету. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 4 (2). С. 239–242. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4\(2\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4(2)_51)

У місті Порто-Алегро були помічені соціально-економічні проблеми, такі як низький рівень податкових надходжень, неконтрольована урбанізація, будівництво без дозволу у формі додаткових споруд, проблеми з житлом, високий рівень корупції. Усі вільні земельні ділянки перебували під контролем п'ятнадцяти впливових родинних кланів, через що відсутні були земельні ділянки, що належали місту та могли б використовуватися для будівництва житла; дитячі садочки, лікарні, школи знаходилися у запустінні; також існували інші соціальні проблеми, що викликало невдоволення серед мешканців міста. З того часу мешканці міста щорічно беруть участь у дискусіях та прийнятті рішень щодо планування міського бюджету²⁰.

З того часу партисипаторний бюджет поширився в світі. З кінця 1990-х років складання бюджету на основі участі в різних форматах стало вкорінюватися в Центральній і Східній Європі²¹, Азії²², країнах Африки на південь від Сахари²³, на Близькому Сході і в Північній Африці²⁴. Такий підхід популяризували також муніципалітети Франції, Німеччини, Італії, Іспанії, Великобританії, Канади.

У Великобританії складання бюджету на основі участі в основному застосовувалося для розподілу ресурсів на відновлення територій та напрямки статутних коштів організаціям

²⁰ Белец Ж. А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21

²¹ Department for Communities and Local Government and the Local Government Association. (2007). *An Action Plan for Community Empowerment: Building on success*. Accessed 26 August 2009.

²² Fölscher, Alta. (2007). 'Participatory Budgeting in Central and Eastern Europe'. in Shah, Anwar (ed.). *Participatory Budgeting*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.

²³ Fölscher, Alta. (2007). 'Participatory Budgeting in Asia' in Shah, Anwar (ed.). *Participatory Budgeting*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank

²⁴ Department for Communities and Local Government and the Local Government Association. (2007). *An Action Plan for Community Empowerment: Building on success*. Accessed 26 August 2009.

добровільного сектора²⁵. Починаючи з 2006 року, місцеві ради в Великобританії розпочали експерименти зі складанням партисипаторного бюджету, відомого як “community kitties”, з 2006 року в Коедпёт в Північному Уельсі, Харроу в Лондоні, Бредфорд в Йоркширі. У 2007 році Національний департамент у справах співтовариств і місцевого самоврядування (CLG) опублікував спільно з Асоціацією місцевого самоврядування свій «План дій для розширення можливостей громади: Спираючись на успіх»²⁶. Партисипаторний бюджет приносить користь спільноті, забезпечуючи співвідношення ціни і якості. Бюджетування з участю громадськості має кілька переваг для місцевого управління, включаючи: нові можливості фінансування, прийняття обґрунтованих рішень, державну підтримку, зростання ролі громадського управління, просвіту громадян про управління та знання, залучення фінансування з інших джерел, покращення відносин між місцевою владою та громадою. Правління громади включає громадськість до процесу складання бюджету з двох причин: як джерело навчання для представників влади, які прагнуть залучити громадськість; і як засіб впливу громадськості на процес розподілу коштів, що допомагає уникнути звинувачень у корупції. З 2011 року партисипаторний бюджет, як інструмент співпраці з громадськістю, застосовується в Польщі. Механізми використання партисипаторного бюджету відрізняються в країнах та муніципальних утвореннях.

Участь громадян у формуванні партисипаторного бюджету відбувається на різних етапах бюджетного циклу з акцентом на визначенні пріоритетних проектів і капітальних інвестицій для задоволення найбільш важливих потреб на місцевому рівні. У рамках цього підходу громадяни активно сприяють унесенні пропозицій стосовно надання послуг та розвитку громадської інфраструктури. Складання бюджету залучає спільну працю громадян, консультантів

²⁵ Fölscher, Alta. (2007). 'Participatory Budgeting in Asia'. in Shah, Anwar (ed.). *Participatory Budgeting*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank

²⁶ Глущенко Ю. А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2017. № 4. С. 100–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2017_4_15

та представників місцевих органів влади, що сприяє більш ефективному розподілу міських ресурсів та зміцненню єдності громади.

Основні особливості бюджетування за участю громадськості включають в себе:

- географічно певний район, такий як місцевий орган влади, децентралізований район місцевого органу влади або певний район;

- регулярні зустрічі і дискусії в кожній географічній одиниці;
- цикл заходів, тісно пов'язаних з місцевим розвитком;
- мережу осіб і організацій, що займаються навчанням, інформуванням і мобілізацією місцевих жителів²⁷.

Механізм участі громадськості в бюджетному процесі передбачає:

- участь у заходах, що проводяться місцевою радою, її комісіями та комітетами; – надання письмових пропозицій і запитів щодо формування місцевого бюджету та використання бюджетних коштів;

- надсилання письмових запитів місцевим радам, їх виконавчим органам, місцевим фінансовим органам, розпорядникам бюджетних коштів;

- здійснення громадського моніторингу використання бюджетних коштів;

- участь в оцінюванні ефективності бюджетних програм;

- громадські бюджетні слухання та місцеві ініціативи²⁸.

Формування партисипаторний бюджету має відбуватися за таких умов: громадянська активність населення; наявність активної мережі організацій, рухів, асоціацій; побудова інформаційної кампанії; комунікація громадськості з місцевою радою²⁹; наявність фінансових ресурсів; постійний характер застосування бюджету участі.

²⁷ Бельська Т. В. Партиципаторне бюджетування як результативний інструмент впровадження «належного урядування» в територіальних громадах України. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 12 (26). С. 30–38. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/6692>

²⁸ Там само.

²⁹ Локтіонова Д. Програма «громадський бюджет» як інструмент міської політики. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Vol. 5. Iss. 4. С. 142–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_4_22

Зміни до бюджету розглядаються відповідно до стратегії розвитку громади або плану соціально-економічного розвитку, враховуючи фінансові обмеження. Ініціативні групи та громадяни інформують громадськість про необхідність вирішення різних проблем. Після цього мешканці спільно обговорюють та обирають пріоритетні проекти та ініціативи, використовуючи різні форми голосування, такі як онлайн голосування чи голосування в бюлетенях. Далі експертна комісія оцінює реалістичність їх впровадження та відповідність законодавству. Сесійні процедури включають обговорення та голосування депутатами бюджету та програм, які були затверджені. Таким чином, етапи розробки та прийняття партисипаторного бюджету включають інформаційну кампанію, подання проектів, аналіз на відповідність пріоритетам розвитку громади та чинному законодавству, попередню оцінку та відбір проектів, голосування та підрахунок результатів, реалізацію проектів та оцінку процесу впровадження бюджету ініціатив^{30, 31}.

У рамках польсько-канадської програми підтримки демократії співфінансованої програми польської співпраці Міністерства закордонних справ Республіки Польща та канадського Міністерства закордонних справ, торгівлі та розвитку (DFATD) в Україні в 2016 р. розпочалося впровадження проекту «Партисипаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади».

В грудні 2016 р. були оприлюднені результати моніторингу прийняття місцевих бюджетів на 2017 р., який був проведений Громадським партнерством «За прозорі місцеві бюджети!», в понад 30 містах України. Виявилося, що у 20 містах, які були

³⁰ Бельська Т. В. Партисипаторний бюджет як інструмент прямої демократії. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід* : всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (26 жовтня 2018 року, м. Одеса). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2018. С. 17–18.

³¹ Юрій Е. О., Карвацький М. В. Механізм залучення громадськості до розподілу та використання коштів місцевого бюджету. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 4 (2). С. 239–242. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4\(2\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4(2)_51).

охоплені моніторингом, є можливість вільної участі громадян у сесії місцевої ради, у 10 містах існує можливість обмеженої участі – за тимчасовими перепустками або запрошеннями.

Важним елементом залучення громадян до участі у підготовці бюджету є проведення органами влади консультацій із населенням після оприлюднення проекту бюджету для обговорення. У 11 містах, які були охоплені моніторингом, такі консультації не проводились, включаючи Краматорськ, Кропивницький, Львів, Миколаїв, Полтава, Северодонецьк, Херсон, Білозерка, Здолбунів, Ізмаїл та Маріуполь. У чотирьох містах були проведені онлайн-консультації: Одеса, Суми, Вознесенськ та Чугуїв. У 19 містах відбулося публічне громадське обговорення проектів бюджетів за участю презентацій або відкритих засідань профільних комісій міськрад, а також публічного експертного обговорення.

У вересні 2019 року в Україні розпочалась нова ініціатива – Всеукраїнський громадський бюджет, яка стала новою для країни з демократичною практикою, що дає можливість мешканцям пропонувати проекти регіонального розвитку, які фінансувались за рахунок спеціального державного фонду. У 2018 році Уряд України затвердив зміни до Бюджетного кодексу, а Державний фонд регіонального розвитку отримав 500 мільйонів гривень для реалізації проектів громадян на обласному рівні. Області мали можливість самостійно визначати пріоритетні проекти розвитку, на які слід спрямувати фінансування. Участь у розподілі коштів та розвитку областей могли брати всі громадяни України³². Більшість громад не застосовували бюджет участі у 2022 році, у 2023 році значна частина територіальних громад відновила партисипаторне бюджетування.

Переваги партисипаторного бюджету: участь громадян у прийнятті рішень; новий майданчик для діалогу влади і громади; досвід спільного вирішення проблем; благоустрій мікрорайонів, вулиць, зон відпочинку; покращення умов проживання

³² Андрієвський Т. Всеукраїнський громадський бюджет: нові можливості для громад. *Місьцеве самоврядування*. 2019. № 10. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2019/october/issue-10/article-104950.html>

людей; організація дозвілля, покращення екологічної ситуації у місті; збереження та відновлення історико-культурної спадщини міста³³. Активна участь у формуванні бюджету дозволяє громадянам підвищити відчуття громадянської приналежності, тобто відчувати себе частиною процесу управління, що збільшує їхню готовність до співпраці з місцевими владними органами та іншими громадськими організаціями.

Участь громадян у формуванні бюджету дозволяє їм активно брати участь у прийнятті рішень щодо використання ресурсів, встановлюючи, де і як вони мають бути спрямовані. Партисипаторні бюджети створюють можливості для залучення, навчання та розширення прав громадян, що сприяє розвитку активного громадянського суспільства. Участь громадян у складанні бюджету сприяє прозорості, що може зменшити неефективність урядових дій і корупцію. Оскільки більшість учасників обговорення бюджету мають низький рівень доходів і освіти, їх участь у формуванні бюджету дає змогу зробити вибір, який впливатиме на дії їх уряду.

Впровадження принципів належного урядування у територіальних громадах нерозривно пов'язане з реформуванням місцевого самоврядування. Партисипаторний бюджет становить майданчик для взаємодії між владою та громадою у спільному вирішенні проблем громади, включаючи питання безпеки міст, благоустрою вулиць, поліпшення умов проживання, екологічної ситуації та виникнення нових громадських лідерів, а також розширення наданих послуг.

Переваги впровадження механізму партисипаторного бюджету включають покращення інформаційного спілкування з населенням щодо планів та ініціатив органів місцевого самоврядування, збільшення рівня довіри мешканців до владних структур, зменшення соціальних конфліктів та напруги, стимулювання виникнення нових громадських лідерів та розвиток

³³ Белец Ж. А. Партисипаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21

громадянської освіти. Важливими аспектами є також збільшення рівня участі громадян, розширення спектру наданих послуг та підвищення рівня прозорості, що сприяє отриманню громадянами нових компетенцій, пов'язаних з активною участю в громадському житті. Партисипаторний бюджет може стати ефективним інструментом для зміцнення демократії, покращення якості управління та задоволення потреб місцевих громад.

Соціальне підприємництво як дієвий інструмент співпраці влади, бізнесу і громадянського суспільства

Зростання соціальних проблем, спричинених війною, таких як поява внутрішньо переміщених осіб (ВПО), збільшення безробіття та бездомність, стимулює розвиток соціального підприємництва. Підприємці звертають свою увагу на створення новаторських рішень для вирішення цих проблем. У багатьох випадках державні структури не завжди здатні надати ефективні та швидкі рішення на соціальні виклики. Соціальні підприємці доповнюють громадський сектор, впроваджуючи нові методи та стратегії. Багато підприємців відчувають внутрішню потребу зробити позитивний внесок у розвиток своєї громади, вони виступають каталізаторами позитивних змін. Соціальне підприємництво сьогодні спрямоване на розв'язання соціальних проблем та створення сталої, соціально відповідальної бізнес-моделі.

Соціальне підприємництво, як форма підприємницької діяльності, поєднує в собі підприємницькі та соціальні цілі. Головна мета соціального підприємництва полягає в розв'язанні соціальних проблем та поліпшенні благополуччя спільноти при одночасному забезпеченні фінансової стабільності підприємства. Цей підхід дозволяє поєднати інноваційний бізнес із соціальною відповідальністю. Тому основним завданням соціального підприємництва є досягнення соціальної місії, розвиток громадських цінностей та створення позитивного впливу на суспільство.

Соціальне підприємництво об'єднує соціальні та економічні цілі, створюючи сприятливу атмосферу для співпраці та взаємодії на різних рівнях. Воно використовує бізнес-моделі для

забезпечення прибутку та підтримки соціальної місії, що дозволяє йому бути фінансово стійким. Соціальні підприємства створюють стійкі джерела прибутку, що дозволяє їм продовжувати свою соціальну місію на довгостроковій основі.

За визначенням Г. Швеця, соціальне підприємництво означає такий вид підприємницької діяльності, який використовує інноваційні технології та управлінські методи для досягнення соціальної місії та відповідає потребам всіх категорій населення³⁴. За словами А. Комісаренко, процес створення соціальних підприємств може відбуватися двома шляхами: шляхом самоорганізації економічної діяльності представників соціально незахищених верств населення та через започаткування дозволеної підприємницької діяльності на базі неурядових некомерційних громадських організацій³⁵.

Згідно з Т. Сабецькою, суб'єктами соціального підприємництва можуть бути представники усіх трьох секторів національної економіки: державні організації, що комерціалізують окремі сфери діяльності на комерційній основі; суб'єкти бізнес-сектору, які ведуть економічну діяльність на основі корпоративної соціальної відповідальності; та неприбуткові організації, які здійснюють соціальну діяльність та реалізують підприємницькі комерційні проекти для пошуку додаткових джерел фінансування. Таким чином, соціальне підприємництво можна розглядати як специфічний вид діяльності, що знаходиться на перетині трьох секторів економіки³⁶.

Соціальне підприємництво може виступати ефективним засобом співпраці між різними учасниками, такими як бізнес, громадські організації та урядові структури. У такій взаємодії,

³⁴ Швець Г. О. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3. С. 246. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.3.21>

³⁵ Комісаренко А. Зарубіжний досвід інституціоналізації та розвитку соціального підприємництва. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. № 3. С. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.14>

³⁶ Сабецька Т. Економічний зміст та історія розвитку соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. С. 5. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-44>

де влада функціонує як посередник, сприяючи створенню умов для розвитку соціального підприємництва, громадянське суспільство виступає як агент контролю та підтримки, взаємодіючи з урядом і соціальними підприємствами. Активна участь громадян сприяє формуванню позитивного уявлення про важливу роль соціального підприємництва в суспільстві.

Соціальне підприємництво, як інструмент взаємодії, стає майданчиком об'єднання різних соціальних груп, організацій та урядових структур у спільних зусиллях для створення позитивних змін у суспільстві. Шляхом активної взаємодії з різними зацікавленими сторонами, воно встановлює партнерські відносини з громадськими організаціями, державними установами та іншими зацікавленими сторонами. Це дозволяє об'єднувати ресурси та компетенції для спільного досягнення соціальних та економічних цілей.

За взаємодії цих трьох суб'єктів публічної влади може сформуватися ефективна екосистема, де соціальне підприємництво відіграє ключову роль у досягненні громадського благополуччя та розвитку територій. Ця співпраця сприяє розробці інноваційних підходів до вирішення соціальних проблем місцевих громад та покращенню якості життя їх мешканців.

Соціальне підприємництво засноване на тісній співпраці з конкретними місцевими спільнотами та взаємодіє з їх мешканцями та владою. Шляхом використання місцевих ресурсів та культурних особливостей, воно сприяє стабільності та розвитку територіальних громад. Активна взаємодія з громадськістю дозволяє розуміти реальні потреби та проблеми громади та пристосовувати свою діяльність для їх вирішення.

Суттєвими аспектами соціального підприємництва є спрямованість на соціальні цілі, активне залучення соціально вразливих груп до економічних процесів та використання частини прибутку для вирішення соціальних проблем або підтримки соціальних ініціатив.

Розглянемо ці аспекти детальніше.

Однією з ключових характеристик соціального підприємництва є його соціальна спрямованість або місія, яка передбачає

розв'язання конкретних соціальних проблем або поліпшення благополуччя певних груп або всієї територіальної громади. Це може охоплювати боротьбу з безробіттям, бідністю, соціальною виключеністю, інтеграцію людей з обмеженими можливостями на ринку праці, підтримку соціальних програм для вразливих груп або надання екологічно чистих товарів та послуг.

Наприклад, Європейський Фонд Соціального Підприємництва (EuSEF) – це венчурний інвестиційний фонд, який зареєстрований у Польщі, у місті Варшава. Його головною метою є підтримка розвитку соціальних підприємств в межах Європейського Союзу. Фонд прагне інвестувати у створення інноваційних соціальних підприємств або вдосконалення існуючих з метою збільшення кількості робочих місць та полегшення інтеграції українських біженців на ринок праці, що відображатиметься на підвищенні рівня благополуччя громадян і сталому розвитку громад. Фонд планує підтримувати створення соціальних підприємств, які вкладатимуть отриманий прибуток у власний розвиток досягнення оптимального рівня прибутковості. Після досягнення цієї мети, здобуті кошти будуть направлятися безпосередньо на підтримку груп українських біженців та розв'язання їхніх соціальних проблем³⁷.

Ще однією ключовою складовою соціального підприємництва є активна включеність соціально вразливих верств населення у економічний процес. Це означає створення умов для їхнього працевлаштування, підвищення кваліфікації та розвитку навичок, що дозволять їм брати участь у господарській діяльності. Шляхом створення робочих місць, адаптації бізнес-моделей для інклюзивного найму та надання можливостей для професійного зростання, соціальне підприємництво сприяє інтеграції соціально вразливих груп у суспільне життя та ринок праці. Прикладами соціального підприємництва можуть бути організації, що пропонують працевлаштування

³⁷ Проєкт «Європейський Фонд Соціального Підприємництва (EuSEF)». URL: https://ourprojects.saveuafoundation.org/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAwwKtBhDrARIsAJj-kTgNVhdYK4zW1GZUEgwfENwKxvj1GUGdkP3BN_hIH86EcW-hvjbsP4aAo-9EALw_wcB

для людей із обмеженими можливостями, виробництво товарів з екологічно чистих матеріалів чи надання послуг, спрямованих на соціальну інтеграцію.

Іншою важливою складовою соціального підприємництва є практика направлення частини отриманого прибутку на розв'язання соціальних проблем чи підтримку соціальних ініціатив. Це може включати створення соціальних фондів, участь у благодійних проєктах, фінансову підтримку програм для вразливих груп або розвиток соціально орієнтованих послуг.

Соціальне підприємництво має за мету досягнення стійкого соціального впливу, а не тимчасового вирішення проблеми. Відведення частини прибутку на реалізацію соціальних цілей сприяє формуванню позитивного соціального впливу та сприяє вдосконаленню соціального ландшафту, що проявляється у покращенні якості життя соціально вразливих груп і територіальної громади взагалі. Як зауважує Н. Богацька «Соціальні підприємства – це агенти змін з місією вирішення проблем»³⁸.

Соціальне підприємництво активно застосовує новаторські підходи для розробки ефективних рішень у вирішенні соціальних проблем. Його гнучкість і спрямованість на вирішення конкретних проблем роблять його важливим інструментом для досягнення сталого розвитку. Соціальне підприємництво працює в різних сферах, і його значення постійно зростає, оскільки воно є потужним засобом створення позитивних змін у суспільстві.

На думку С. Бойди «розвиток соціального підприємництва в Україні після війни може стати важливим елементом стратегічного підходу до відновлення вітчизняної економіки, сприяючи економічному та соціальному розвитку країни»³⁹. Так, розвиток соціального підприємництва в Україні після війни може

³⁸ Богацька Н. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. С. 4. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4>

³⁹ Бойда, С. (2023). Соціальне підприємництво як інструмент післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка та суспільство*, 2023. № 58. С. 4. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3281/3205>

визначити новий етап стратегічного відновлення економіки та сприяти не лише економічному, але і соціальному розвитку країни.

Початок воєнних дій на сході України призвів до збільшення кількості вразливих груп населення в країні. Вимушено переміщені особи, учасники бойових дій, діти загиблих військових та особи, які отримали інвалідність через війну, користуються певними пільгами від держави. Однак, ці пільги не вирішують завдання соціальної адаптації та працевлаштування, оскільки коштів у бюджеті недостатньо на всі важливі аспекти соціальної сфери. Ця проблема не є унікальною для України. Міжнародний досвід підтверджує, що підприємці можуть внести значний внесок у вирішення соціальних проблем. Завдання підприємців полягає в тому, щоб допомагати тим, хто вирішив не чекати на державну допомогу, а впровадити власну ініціативу для вирішення конкретних проблем.

В європейських країнах цей сектор давно і добре розвинений. Наприклад, у Німеччині нараховується близько 100 тисяч соціальних підприємств, на яких зайняті понад 2,5 мільйона працівників. Для порівняння: це утричі більше, ніж працівників у галузі виробництва авто, де працює 750 тисяч робітників [26]. Німецькі соціальні підприємства вирішують проблеми незахищених верств населення: мігрантів та біженців, безробітної молоді та людей з інвалідністю. Наприклад, міжнародна платформа Кірон дає змогу біженцям здобути освіту і кваліфікацію дистанційно – у будь-якому місці і в будь-який час. Місія полягає в тому, щоб усунути бар'єр, з яким зіштовхуються біженці під час інтеграції в нове суспільство.

Інший приклад – програма CodeDoor, де молодь з числа біженців у віці 13–30 років набуває навичок програмування на подарованих або пожертвованих ноутбуках. Студенти вивчають програмування та здобувають професійний досвід, і одразу знайомляться з майбутніми роботодавцями.

У Великобританії, як вважається, соціальне підприємство з'явилося ще 1844 року, але, як і в Україні, за останні три роки відкрило в собі «друге дихання». Наразі у країні працюють

близько 70 тисяч соціальних підприємств. Їх внесок в економіку становить 24 мільярди фунтів стерлінгів на рік, а це близько 9% ВВП країни. Соціальні підприємства залучені в кожен сектор економіки: будівництво, транспорт, переробку відходів, торгівлю, громадське харчування, «зелену енергетику» та навіть театр. Серед позитивних прикладів з Великобританії – танцювальна студія Dance Lyf CIC. Молодь, яка не має освіти та роботи, може пройти тут навчання і отримати роботу фітнес-тренера. Через танці та заняття фітнесом студія також просуває здоровий спосіб життя, залучаючи до нього як молодь, так і людей похилого віку⁴⁰.

При організації соціального підприємництва, його засновники можуть стикнутися з різноманітними проблемами, включаючи фінансові труднощі, юридичні та організаційні проблеми, недостатню інформаційну базу, нестачу освіти, а також соціальні стереотипи. Соціальні підприємці можуть мати проблеми зі збиранням початкового капіталу, знайденням інвесторів, отриманням кредитів або доступом до грантів. Невизначеність статусу, з точки зору законодавства, може ускладнити реєстрацію, оподаткування та отримання підтримки від донорів. Недолік навичок у сфері соціального підприємництва може гальмувати ефективний розвиток бізнесу. Крім того, низький рівень усвідомлення та соціальної підтримки соціального підприємництва може ускладнити привертання клієнтів та інвесторів. Стереотипи про те, що соціальне підприємство може бути менш конкурентоспроможним або менш прибутковим, ніж традиційні бізнеси, можуть впливати на їх здатність привертати інвестиції та розширювати свою діяльність. Крім того, оцінка ефективності та результативності соціального підприємства може бути складною, що є важливим для залучення уваги інвесторів. У багатьох регіонах відсутні мережі, які підтримували б розвиток соціальних підприємств. Відсутність такої

⁴⁰ Назарук В. Соціальні підприємства – новий тренд в Україні. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/sotsialni-pidprijemstva-novij-trend-v-ukrajini-338577.html> (дата звернення: 05.02.2024).

підтримки може ускладнити швидкий та ефективний запуск та функціонування таких підприємств.

В цілому, соціальне підприємництво поєднує в собі соціальні та економічні цілі, стаючи динамічним механізмом для вирішення соціальних проблем в Україні, впроваджуючи принципи соціальної справедливості в сучасному суспільстві. Розвиток соціального підприємництва сприяє утворенню стійкого та інклюзивного соціального середовища.

Соціальне підприємництво є ефективним механізмом взаємодії між різними зацікавленими сторонами, такими як бізнес, громадські організації та державні установи. Взаємодія між цими суб'єктами публічної влади сприяє створенню ефективної екосистеми, де соціальне підприємництво відіграє ключову роль у досягненні громадського благополуччя та розвитку територій, стимулюючи інноваційні підходи до вирішення соціальних проблем та покращення якості життя громадян.

При організації соціального підприємництва, його засновники можуть стикнутися з різними викликами, включаючи фінансові, юридичні, та організаційні проблеми, а також брак інформації та освіти, а також соціальні уявлення. Світовий досвід показує, що підприємці можуть значно сприяти вирішенню соціальних проблем, надаючи допомогу тим, хто має власну ініціативу у цьому напрямку.

Серед різноманітних форм соціального підприємництва можна виділити організації, що надають можливості працевлаштування для осіб з обмеженими можливостями, виробництво екологічно чистих товарів та послуг, спрямованих на соціальну інтеграцію.

Підприємці активно займаються розробкою інноваційних рішень для вирішення соціальних проблем. Виділення частини прибутку для втілення соціальних цілей допомагає створити позитивний соціальний вплив та сприяє покращенню якості життя соціально вразливих груп і територіальної громади в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвський Т. Всеукраїнський громадський бюджет: нові можливості для громад. *Місцеве самоврядування*. 2019. № 10. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ms/2019/october/issue-10/article-104950.html>
2. Белец Ж. А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21.
3. Бельська Т. В. Взаємовідносини органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства в умовах демократичного транзиту : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2010. 239 с.
4. Бельська Т. В. Партиципаторний бюджет як інструмент прямої демократії. *Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід* : всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (26 жовтня 2018 року, м. Одеса). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2018. С. 17–18.
5. Бельська Т. В. Модернізаційні зміни в системі публічного управління в умовах глобалізації. *Наукові перспективи*. 2023. № 10 (40). С. 45–53. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/7042/7082>
6. Бельська Т. В. Партиципаторне бюджетування як результативний інструмент впровадження «належного урядування» в територіальних громадах України. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 12 (26). С. 30–38. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/6692>
7. Бельська Т. В. Соціальне підприємництво як інструмент публічного управління. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 2 (30). С. 38–46. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/8980/9027>
8. Бельська Т. В., Цуркан Р. А. Форми взаємодії держави і суспільства в умовах надзвичайних ситуацій. *Наукові перспективи*. № 2. 2024.

9. Богацька Н. М. Соціальне підприємництво: особливості та перспективи розвитку. *Розвиток суб'єктів економічної діяльності в сучасних умовах господарювання* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар.участю), Харків, 24–25 листопада 2022 року. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. С. 140–142.

10. Богацька Н. Перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. № 53. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-4>

11. Бойда, С. (2023). Соціальне підприємництво як інструмент післявоєнної відбудови економіки України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3281/3205>.

12. Болотіна Є. В., Шубна О. В. Інституціональні зміни і траєкторія інституціонального розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2016. № 3. С. 50–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2016_3_8.

13. Валюс Л. О. Війна в Україні як каталізатор розвитку соціального підприємництва. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 2 (02). С. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-2-2>

14. Галашова О. Г. Формування навичок міжкультурної ділової комунікації в сфері менеджменту. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія Філологічна*. 2013. № 33. С. 262–267.

15. Глущенко Ю. А. Партиципаторний бюджет як інноваційний інструмент управління на місцевому рівні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія «Державне управління»*. 2017. № 4. С. 100–106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2017_4_15.

16. Голубь В. В. Політична модернізація як напрям раціоналізації сучасних політичних систем. *Державне управління: теорія і практика*. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2011. № 2.

17. Губарева І. О. Організаційний механізм державного регулювання модернізації національної економіки. *Соціальна економіка*. 2017. № 2. С. 21–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2017_2_5.

18. Дніпров Олексій. Принципи належного урядування в сучасній системі адміністративного права України. *Адміністративне право і процес*. 2021. № 1. С. 114–118. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.19>

19. Дунаев І. В. Методологічні засади сучасних теорій регіональної модернізації та подолання відсталості регіонів. *Державне будівництво*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_16

20. Ільченко В. М., Пістунова В. О. Можливості фінансування соціального підприємництва в Україні. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 26. С. 47–51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/26.7>

21. Казюк Я. М. Місцеві бюджети в системі міжбюджетних відносин України. *Державне будівництво*. 2007. № 1 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1_2__32.

22. Комісаренко А. Зарубіжний досвід інституціоналізації та розвитку соціального підприємництва. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2023. № 3. С. 105–110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-5681-2023-3.14>

23. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1. С. 44–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2018_1_9.

24. Лахижа М. І. Актуальні проблеми удосконалення публічного управління в Україні: зміни, реформування, модернізація, оптимізація, децентралізація, реструктуризація, перезавантаження. *Актуальні проблеми державного управління*. 2020. № 1. С. 18–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2020_1_4.

25. Локтіонова Д. Програма «громадський бюджет» як інструмент міської політики. *Evropsky politicky a pravni diskurz*. 2018. Vol. 5, Iss. 4. С. 142–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2018_5_4_22.

26. Назарук В. Соціальні підприємства – новий тренд в Україні. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/sotsialni-pidprijemstva-novij-trend-v-ukrajini-338577.html> (дата звернення: 05.02.2024).

27. Піроженко Н. В. Соціальне партнерство органів публічної влади та неурядових невідприємницьких організацій – міжнародний досвід. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. Вип. № 1. 2007. URL: www.library.oridu.odessa.ua/library.exe?

28. Посібник з розвитку громад : практичний poradnik для небайдужих / кол. авт. : Л. О. Єльчев, І. М. Ібрагімова та ін. Київ : [б.и.], 2007. 460 с.

29. Проект «Європейський Фонд Соціального Підприємництва (EuSEF)». URL: https://ourprojects.saveuafoundation.org/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAwvKtBhDrARIsAJj-kTgNVHdYK4zW1GZUEgwFfENwKxvj1GUGdkP3BN_hlH86EcW-hvjbsP4aAo-9EALw_wcB

30. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n23>

31. Сабецька Т. Економічний зміст та історія розвитку соціального підприємництва. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-44>

32. Савельєв Ю. Суперечності сучасних теоретичних інтерпретацій суспільного розвитку, соціальної еволюції, модернізації та соціальних змін. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2015. № 3. С. 59–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stmm_2015_3_6.

33. Сенишин, О., Ільків, Н., Угольков, Є. Стратегічні напрями взаємодії бізнесу, громадських організацій і держави в часи динамічних змін. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-94>

34. Стратегічні орієнтири розвитку партнерства держави, бізнесу та науки в контексті повоєнного відновлення України : монографія / за ред. І. М. Грищенко, А. О. Касич, І. О. Тарасенко. Київ : КНУТД, 2023. 267 с.

35. Токар М. Громадські організації України в системі розвитку публічно-управлінських відносин: монографія. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. 412 с.

36. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти : монографія. Київ, НТУУ «КПІ», 2009. 488 с.

37. Швець Г. О. Соціальне підприємництво: теоретичні та практичні аспекти. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3. С. 243–251. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.3.21>

38. Юрій Е. О., Карвацький М. В. Механізм залучення громадськості до розподілу та використання коштів місцевого бюджету. *Вісник Хмельницького національного університету*. *Економічні*

науки. 2016. № 4 (2). С. 239–242. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4\(2\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vchnu_ekon_2016_4(2)_51)

39. Bielska T., Lashkina M., Maliukhov O., Maliukhova Y., Lazariev H. (2021). Evaluation of the activities of public authorities in the sphere of infrastructure development and smart technologies. *Journal of Management Information and Decision Science*, 24 (1), P. 1–14. URL: <https://www.abacademies.org/articles/evaluation-of-the-activities-of-public-authorities-in-the-sphere-of-infrastructure-development-and-smart-technologies-10011.html>

40. Coleman, J. C. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 1994. P. 95–120.

41. Department for Communities and Local Government and the Local Government Association. (2007). An Action Plan for Community Empowerment: Building on success. Accessed 26 August 2009.

42. Europe 2020 – A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. *Site Food and Agriculture Organization of the United Nations*. URL: <https://www.fao.org/faolex/results/details/en/c/LEX-FAOC202078/>

43. Fölscher, Alta. (2007). 'Participatory Budgeting in Central and Eastern Europe'. in Shah, Anwar (ed.). *Participatory Budgeting*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank

44. Fölscher, Alta. (2007). 'Participatory Budgeting in Asia'. in Shah, Anwar (ed.). *Participatory Budgeting*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank

45. Inglehart Ronald & Christian Welzel. *Modernization, Cultural Change, and Democracy The Human Development Sequence*. URL: https://www.researchgate.net/publication/230557603_Modernization_Cultural_Change_and_Democracy_The_Human_Development_Sequence#fullTextFileContent

46. Method Participatory Budgeting. – Access mode: <https://participedia.net/method/146>

47. Novachenko T. V., Bielska T. V., Afonin E. A., Lashkina M. H., Kozhemiakina O. M., Diachenko N. P. (2020). Use of Information Technology to Increase Economic Efficiency and Credibility in Public Administration in the Context of Digitization. *International Journal of Economics and Business Administration*. Vol. VIII. Issue 1. 374–382. EOI: 10.11220/ijeba.08.01.028 DOI: 10.35808/ijeba/431

48. Shall, Adrienne. (2007). 'Sub-Saharan Africa's Experience with Participatory Budgeting' in Shah, Anwar (ed.). Participatory Budgeting. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank

Інформація про автора:

Бельська Тетяна Валентинівна, д. держ. упр., професор, професор кафедри публічного управління та економіки Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського.

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ

Дацій Н. В.

Держава, яка розраховує на лідируючі позиції на світовій геополітичній арені, повинна орієнтувати свою економіку на розробку та впровадження нових передових технологій та продуктів у різних галузях національної економіки як на внутрішньому ринку, так і для експорту. Інноваційні дослідження та розробки – ключова складова економічного зростання у багатьох розвинених країнах світової спільноти¹. При цьому необхідно враховувати специфіку проектів, спрямованих на розробку та створення інноваційних продуктів, а саме «невизначеність шляхів досягнення мети, довгостроковий потенціал зростання, опора на науково-технологічні знання та інтелектуальну власність, високий рівень ризику (за оцінками експертів, лише 10–15 % інновацій мають успіх на ринку)»².

Основною умовою для здійснення ефективних інновацій є побудова та розвиток інноваційних екосистем, ключові ролі в якій відіграють інноваційно-активні організації – високотехнологічні компанії, що реалізують передові продукти та технологічні рішення, а також суб'єкти інноваційної діяльності, що сприяють комерціалізації інновацій (університети,

¹ Інноваційний розвиток України: теорія та практика : монографія / за ред. В. Г. Петрова. Київ : Видавництво Національного університету «Києво-Могилянська академія», 2018. 456 с.

² Бова Т. В. Формування механізму державного управління функціонуванням національної інноваційної системи. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 133.

Наукове видання

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Монографія

Дизайн обкладинки В. Савельєва
Технічний редактор О. Гринюк
Верстка Ю. Семенченко

Підписано до друку 16.05.2024 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Minion Pro.
Ум. друк. арк. 16,86. Наклад 300.
Замовлення № 0524-72.

Видавництво та друк: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45, e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

**ОЛДІ
ПЛЮС**